

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Κωνσταντίας Καλύβα του Σωτηρίου
Α.Μ.: 7340011918009

**ΜΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΔΙΑΔΙΚΟΥ ΕΝΩΠΙΟΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ: ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ
ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ
ΘΑΛΑΣΣΑΣ**

Επιβλέποντες Καθηγητές:

Φωτεινή Παζαρτζή
Αναστάσιος Γουργουρίνης

Αθήνα, 29/11/2019

Copyright © [Κωνσταντίνα Καλύβα, 29/11/2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας Περιεχομένων

I.	Εισαγωγή.....	1
II.	Μη εμφάνιση ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.....	5
1.	Συμβατικές Διατάξεις.....	5
2.	Νομολογία	7
i.	Αρμοδιότητα	9
ii.	Προσωρινά Μέτρα.....	10
iii.	Ουσία	11
III.	Το Σύστημα Επίλυσης Διαφορών της Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας.....	13
1.	Εισαγωγή στο Μέρος XV της Σύμβασης ΔΘ	13
2.	Ερμολογία στο πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ	18
3.	Η Υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας.....	19
4.	Υπόθεση Arctic Sunrise	24
IV.	Συμπεράσματα.....	27
V.	Βιβλιογραφία	29

I. Εισαγωγή

Η προσφυγή στη διεθνή δικαιοσύνη προϋποθέτει τη συναίνεση των μερών της διαφοράς, η οποία δεν είναι πάντα δεδομένη.¹ Ως γνωστόν, η συναίνεση δίνεται είτε *ad hoc*, με την υπογραφή συνυποσχετικού (*compromis*),² είτε με την προσχώρηση στην προαιρετική ρήτρα υποχρεωτικής δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου (*optional clause*).³ Επιπροσθέτως, τα κράτη μπορεί να έχουν προβλέψει την προσφυγή σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα ως την μέθοδο για την επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν από την ερμηνεία και την εφαρμογή διμερών ή πολυμερών διεθνών συνθηκών που συνάπτουν για διάφορα ζητήματα.⁴

Υπάρχει όμως και η περίπτωση ένας διάδικος να μην εμφανισθεί ενώπιον διεθνών δικαστηρίων, όπως αντίστοιχα συμβαίνει στα εσωτερικά δικαστήρια. Ο νομικός όρος «ερημοδικία» δηλώνει την απουσία διαδίκου από δίκη, κατά την εκδίκαση υποθέσεως που τον αφορά άμεσα. Η ερημοδικία συνήθως ρυθμίζεται λεπτομερώς στα εθνικά δίκαια καθώς για να δικάσει το δικαστήριο μια υπόθεση ενώ απουσιάζει κάποιος διάδικος, είναι υποχρεωμένο να ερευνήσει πρώτα αν αυτός ο διάδικος έχει κληθεί να παραστεί στη δίκη κατά τις διατάξεις του νόμου.⁵

Η μη εμφάνιση διαδίκου ενώπιον διεθνών δικαστηρίων δεν είναι άγνωστη πρακτική στο δημόσιο διεθνές δίκαιο. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι περιπτώσεις των κρατών που δεν εμφανίζονται ενώπιον διεθνών δικαστηρίων σε περίπτωση κατάθεσης προσφυγών εναντίον τους. Αυτό συμβαίνει είτε επειδή τα εναγόμενα κράτη δεν αποδέχονται τη διαδικασία είτε διότι επιθυμούν να την απαξιώσουν.

¹ Βλ. γενικά Φ. Παζαρτζή, *Η Δικαιοδοτική Λειτουργία στο Διεθνές Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2015) και Κ. Αντωνόπουλος, *Η Επίλυση των Διαφορών από το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών, Νομολογία και Πρακτική* β' εκδ. (Αντ. Ν. Σακκουλας, Αθήνα, 2007) και Στ. Περράκης, *Το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών* (Αντ. Ν. Σακκουλας, 2001).

² Βλ. άρθρο 36 (1) του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου και C. Tomuschat, Article 36 in A. Zimmermann *et al* (eds.), *The Statute of the International Court of Justice. A Commentary* (2nd edn. Oxford: OUP, 2012), 589.

³ Βλ. άρθρο 36 (2) *ibid* και J. Merrills, 'The Optional Clause at Eighty', in N. Ando *et al* (eds.), *Liber Amicorum Judge Shigeru Oda* (Leiden: Martinus Nijhoff, 2002), 435-450

⁴ Τέτοιου είδους ρήτρα έχει χρησιμοποιηθεί ως βάση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου της Χάγης στις περισσότερες κατ'αντιμωλιαν υποθέσεις, βλ. μεταξύ άλλων, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran*, Judgment, 1. C. J. Reports 1980, p. 3., *Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (the former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece)*, Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644, *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, Judgment, I. C. J. Reports 2004, p. 12 και τελευταία στην *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Preliminary Objections, Judgment of 15 February 2019; <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/164/164-20190213-JUD-01-00-EN.pdf>>

⁵ Βλ. επί παραδείγματι 215, 226 παρ. 1, 237, 260 και 271 ΚΠολΔ.

Πολύ πρόσφατα η Βενεζουέλα ανακοίνωσε ότι δεν θα λάβει μέρος στις διαδικασίες ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) στην υπόθεση της *Διαιτητικής Απόφασης της 3^{ης} Οκτωβρίου 1899 (Γουιάνα κ. Βενεζουέλας)* καθώς θεωρεί ότι το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα.⁶ Στο ίδιο πνεύμα, η Κίνα δεν έλαβε μέρος στην εκδίκαση της υποθέσεως της *Νότιας Σινικής Θάλασσας* ενώπιον του Διαιτητικού Δικαστηρίου βάσει του Παραρτήματος VII της Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας (Σύμβαση ΔΘ),⁷ ενώ η Ρωσία δεν συμμετείχε στην υπόθεση που έφερε σε διαιτησία εναντίον της η Ολλανδία για το πλοίο *Arctic Sunrise*. Η μη εμφάνιση διαδίκου μπορεί να είναι και μερική. Το Πακιστάν για παράδειγμα δεν εμφανίστηκε στην ακροαματική διαδικασία της υπόθεσης των νήσων Μάρσαλ, παρ' όλο που είχε καταθέσει έγγραφο αντίκρουσης των ισχυρισμών (counter-memorial),⁸ ενώ η Κροατία δεν συμμετείχε παρά μόνο μερικώς στην διαιτητική διαδικασία με την Σλοβενία.⁹ Τα κράτη εκφράζουν την επιθυμία μη συμμετοχής τους είτε με την μη εμφάνιση ενώπιον του δικαστηρίου είτε με την αποστολή μιας ρηματικής διακοίνωσης στην οποία πιθανώς εκφράζουν τις θέσεις και τις απόψεις τους, η οποία όμως δεν θεωρείται συμμετοχή.

Αν και στο διεθνές δίκαιο υπάρχουν κανόνες περί ερημοδικίας, αυτοί δεν είναι τόσο λεπτομερείς όσο στα εθνικά δίκαια. Αποκτά συνεπώς ενδιαφέρον και καθίσταται αναγκαία η μελέτη και η έρευνα των περιπτώσεων ερημοδικίας ενώπιον διεθνών δικαστηρίων. Πώς αντιμετωπίζουν τα δικαστικά όργανα στην πράξη τη μη συμμετοχή σε επίπεδο ουσίας και διαδικασίας; Ποια είναι τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα της ερημοδικίας για τον διάδικο που επιλέγει να μη συμμετάσχει; Πώς η μη εμφάνιση ενώπιον του δικαστηρίου επηρεάζει τη δεσμευτικότητα της απόφασης ή την συμμόρφωση του εναγομένου κράτους με την απόφαση;

Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας θα εξεταστούν αποκλειστικά οι περιπτώσεις μη εμφάνισης σε διακρατικές προσφυγές και όχι σε μικτές υποθέσεις, δηλαδή μεταξύ κρατών και ιδιωτών. Φυσικά η εξαντλητική μελέτη όλων των σχετικών διεθνών δικαστηρίων είναι αδύνατη, για αυτό η

⁶ ICJ, *Arbitral Award of 3 October 1899 (Guyana v. Venezuela) Fixing of time-limits for the filing of written pleadings on the question of the jurisdiction of the Court* (2 July 2018).

⁷ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία υπεγράφη στο Montego Bay της Τζαμάικα την 10η Δεκεμβρίου 1982 και ετέθη σε ισχύ την 16η Νοεμβρίου 1994. Η Σύμβαση είχε 168 συμβαλλόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Βλ. <http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The United Nations Convention on the Law of the Sea>. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν. 2321/1995 (ΦΕΚ Α' 136) [εφεξής: Σύμβαση ΔΘ]

⁸ *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. Pakistan)*, Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2016, p. 552

⁹ *In the Matter of an Arbitration under the Arbitration Agreement between the Government of the Republic of Croatia and the Government of the Republic of Slovenia, Final Award*, 29 June 2017, available at <http://www.pcacases.com/web/sendAttach/2172>; accessed 20 March 2019 (εφεξής: Κροατία/Σλοβενία). Για ένα πρώτο σχόλιο, βλ. R. Churchill, 'Dispute Settlement in the Law of the Sea: Survey for 2017' (2018) 33 *International Journal of Marine and Coastal Law*, 653, at 677 et seq.

έρευνα θα περιοριστεί σε δύο συστήματα επίλυσης διεθνών διακρατικών προσφυγών, ήτοι στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και στο σύστημα επίλυσης διαφορών της Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας.

II. Μη εμφάνιση ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης

Η ερμηδικία προβλέπεται και ρυθμίζεται από το Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου ήδη από την ύπαρξη του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης (ΔΔΔΔ). Επίσης τόσο το ΔΔΔΔ όσο και ΔΔΧ είχαν πολλές φορές την ευκαιρία να κρίνουν επί περιπτώσεων μη εμφάνισης διαδίκου και άρα να διαμορφώσουν ένα στέρεο σώμα νομολογίας σχετικά με τις νομικές συνέπειες του φαινομένου.

1. Συμβατικές Διατάξεις

Η διαδικασία ενώπιον του ΔΔΧ διέπεται από το Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου το οποίο αποτελεί μέρος του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (ICJ Statute). Εφαρμοστέα στο ζήτημα που εν προκειμένω εξετάζεται είναι η διάταξη της παραγράφου 1 του Άρθρου 53 του καταστατικού, σύμφωνα με την οποία *«[ό]σες φορές ένας από τους διαδίκους δεν εμφανίζεται στο Δικαστήριο ή δεν υπερασπίζει την υπόθεσή του, ο άλλος διάδικος μπορεί να ζητά από το Δικαστήριο να αποφανθεί ευνοϊκά για την απαίτησή του»*.¹⁰

Επισημαίνεται συνεπώς ότι το έτερο μέρος δεν μπορεί να εμποδίσει τη διεξαγωγή της διαδικασίας με όχημα τη μη συμμετοχή του.¹¹ Φυσικά η διάταξη δεν υπονοεί ότι το Δικαστήριο αυτόματα θα κρίνει υπέρ του προσφεύγοντος.¹² Άλλωστε, πριν φτάσει σε αυτό το στάδιο της απόφασης, το Δικαστήριο πρέπει να βεβαιωθεί ότι είναι αρμόδιο να κρίνει την υπόθεση, σύμφωνα με τα Άρθρα 36 και 37, αλλά επίσης και ότι η απαίτηση θεμελιώνεται ουσιαστικά και νομικά. Τούτο προβλέπεται ρητά στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 53 του Καταστατικού του ΔΔΧ. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει πρόβλεψη για υπολειμματική απόφαση (judgment by default) όπως συμβαίνει σε πολλά εθνικά δίκαια ή και στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹³ Επίσης η διάταξη του άρθρου 53 δεν διαχωρίζει τις περιπτώσεις μη εμφάνισης ανάλογα με τη νομική βάση δικαιοδοσίας στην οποία στηρίζεται το προσφεύγον μέρος.

¹⁰ ICJ Statute, 3 Bevens 1179; 59 Stat. 1031.

¹¹ Nuclear Tests, para 11.

¹² "[t]here is however no question of a judgment automatically in favor of the party appearing, since the Court is required ... to 'satisfy itself' that the party's claim is well founded in fact and law." Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicar. v. U.S.), Merits [hereinafter *Nicaragua*], 1986 I.C.J. 14, 28, at 24 (June 27).

¹³ Βλ. Άρθρο 41 του Καταστατικού του Δικαστηρίου της ΕΕ.

Πάντως, γενικότερα το άρθρο 53 θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι υπονοεί ότι δεν υπάρχει υποχρέωση συμμετοχής των διαδίκων μερών στη διαδικασία ενώπιων του Δικαστηρίου. Βέβαια έχει υποστηριχθεί και ότι υπονοεί δικαίωμα μη εμφάνισης παρά μη υποχρέωση συμμετοχής.¹⁴ Σε κάθε περίπτωση αυτός ο λεπτός θεωρητικός διαχωρισμός δεν φαίνεται να έχει κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα. Το ΔΔΧ δεν έχει ποτέ αποφανθεί περί της μη νομιμότητας μη συμμετοχής. Το *raison d'être* του άρθρου 53 φαίνεται να είναι η απρόσκοπτη λειτουργία του Δικαστηρίου ακόμη κι όταν ένα από τα διάδικα μέρη δεν εμφανίζεται.¹⁵

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι η απόφαση περί μη συμμετοχής του εναγόμενου στις διαδικασίες ενώπιων του δικαστηρίου δεν είναι αμετάκλητη. Ο εναγόμενος που επιλέγει να μην εμφανιστεί, έχει το δικαίωμα να αποφασίσει να αρχίσει να συμμετέχει σε κάθε στάδιο της διαδικασίας.¹⁶

Στην υπόθεση *Anglo-Iranian Oil Co.*, το Ιράν δεν εμφανίστηκε στο στάδιο των προσωρινών μέτρων. Το Δικαστήριο επιδίκασε προσωρινά μέτρα. Αργότερα όμως το Ιράν αποφάσισε να συμμετέχει, όρισε απεσταλμένους στη Χάγη, διόρισε δικαστή *ad hoc* και μάλιστα υπέβαλε ένσταση για την αρμοδιότητα του δικαστηρίου (*preliminary objection*). Παρομοίως, στην υπόθεση *Nottebohm*, το δικαστήριο δίκασε εναντίον της Γουατεμάλα σχετικά με μια πιθανή ένσταση αρμοδιότητας της Γουατεμάλας η οποία δεν συμμετείχε στη διαδικασία. Αργότερα, η Γουατεμάλα αποφάσισε να εμφανιστεί ενώπιον του δικαστηρίου και υπέβαλε ένσταση κατά του παραδεκτού της προσφυγής του Λιχτενστάιν και μάλιστα η ένστασή της έγινε δεκτή.¹⁷

Το εναγόμενο μέρος, ακόμα κι αν επιλέξει να μην συμμετέχει, από τη στιγμή της κατάθεσης της προσφυγής έχει όλες τις υποχρεώσεις του διάδικου μέρους όπως αυτές προκύπτουν από τα άρθρα 59 και 60 του Καταστατικού και του Άρθρου 94 (1) του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.¹⁸ Ο εναγόμενος καθίσταται διάδικο μέρος τη στιγμή που το προσφεύγον κράτος κατέθεσε την προσφυγή σύμφωνα με το άρθρο 40 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου.¹⁹ Η παράγραφος 2 του άρθρου 53 δημιουργεί περισσότερα ερωτηματικά. Το Δικαστήριο αναλαμβάνει το βάρος ανεύρεσης σχετικών με την υπόθεση αποδείξεων και ισχυρισμών του εναγομένου.²⁰ Το Δικαστήριο δεν θα βασιστεί συνεπώς αποκλειστικά στους νομικούς ισχυρισμούς που έχουν

¹⁴ Μεταξύ άλλων, Sh. Rosenne, *The World Court, what it is and how it works* (1989).

¹⁵ Alexandrov (1995), σελ. 43.

¹⁶ Νικαράγουα, παρ. 284

¹⁷ *Nottebohm (Liech. v. Guat.)*, Second Phase, 1955 I.C.J 4., παρ. 26.

¹⁸ Άλλωστε το άρθρο 53 αναφέρεται ρητά σε διάδικα μέρη.

¹⁹ Βλ. και *Fisheries Jurisdiction case*, para 17.

²⁰ *Nuclear Tests*, παρ. 257; *Fisheries Jurisdiction*, παρ. 9.

κατατεθεί ενώπιον του όπως άλλωστε ορίζει και η αρχή *iura novit curia*. Βεβαίως, η συνθήκη καθίσταται δυσχερέστερη όσον αφορά τους πραγματικούς ισχυρισμούς. Ούτε σε αυτή την περίπτωση έχει το δικαστήριο υποχρέωση να περιοριστεί στα πραγματικά περιστατικά που έχουν κατατεθεί από τους διαδίκους,²¹ είναι όμως σαφώς πιο περίπλοκο να ανεύρει επιπλέον πραγματικά περιστατικά.

Τα κράτη που επιλέγουν να μην συμμετάσχουν στις διαδικασίες εναντίον τους ενώπιον του Δικαστηρίου συνήθως ισχυρίζονται ότι ένας από τους λόγους για την στάση τους αυτή είναι η έλλειψη δικαιοδοσίας του δικαστηρίου.

Οι ΗΠΑ υποστήριζαν ότι το Δικαστήριο δεν εφάρμοσε σωστά την παράγραφο 2 του άρθρου 53.²² Σύμφωνα με τον Reisman το Δικαστήριο στη Νικαράγουα μείωσε αδικαιολόγητα το βάρος απόδειξης στο άρθρο 53, υποστηρίζοντας ότι δεν είναι υποχρεωμένο να εξετάσει την ακρίβεια και όλες τις λεπτομέρειες των ισχυρισμών του προσφεύγοντος.²³ Το δικαστήριο στη *Νικαράγουα* επεσήμανε ότι «ένα κράτος το οποίο αποφασίζει να μην εμφανιστεί ενώπιον του δικαστηρίου οφείλει να αποδεχθεί τις συνέπειες των αποφάσεών του, η πρώτη από τις οποίες είναι ότι η δίκη θα συνεχιστεί χωρίς την παρουσία του, το κράτος θα παραμείνει διάδικο μέρος και θα δεσμεύεται από την απόφαση σύμφωνα με το Άρθρο 59 του Καταστατικού».²⁴

2. Νομολογία

Τον Ιούνιο του 2018 η Βενεζουέλα ενημέρωσε το ΔΔΧ ότι προτίθεται να μην συμμετάσχει στις διαδικασίες του δικαστηρίου που αφορούν την υπόθεση εδαφικής κυριαρχίας της περιοχής Essequibo επί τη βάσει προσφυγής που κατετέθη εναντίον της από την Γουιάνα.

Η στάση της Βενεζουέλας θυμίζει πρακτικές κρατών που ήταν αρκετά έντονες κατά το παρελθόν ιδιαίτερα κατά τις δεκαετίες 1970 και 1980. Τα χρόνια εκείνα η τάση αυτή είχε ιδωθεί ως σύμπτωμα της έλλειψης εμπιστοσύνης μερικών κρατών προς το δικαστήριο, ειδικά μετά την απόφαση του ΔΔΧ στην υπόθεση της Νοτιοδυτικής Αφρικής.²⁵ Για κάποιο διάστημα η μη εμφάνιση σταμάτησε να είναι συχνό φαινόμενο. Για παράδειγμα η Γαλλία είχε επιλέξει να μην

²¹ Nuclear Tests, παρ. 263; Nicaragua, Merits, παρ. 25.

²² Νικαράγουα, Ουσία, παρ. 17.

²³ W. Michael Reisman, *Respecting One's Own Jurisprudence: A Plea to the International Court of Justice*, 83 *AMJIL* 312, 313-14 (1989).

²⁴ Νικαράγουρα, παρ. 24.

²⁵ South West Africa (Liberia v. South Africa), ICJ 1966.

συμμετάσχει στην υπόθεση *Πυρηνικών Δοκιμών* το 1973-1974 αλλά άλλαξε τη στάση της το 1995 όταν η Νέα Ζηλανδία ζήτησε τη συνέχιση της υποθέσεως.

Αποτελεί άραγε η στάση της Βενεζουέλας δείγμα μιας νέας τάσης ή σύμπτωμα κρίσης στην εμπιστοσύνη των κρατών στα διακρατικά συστήματα επίλυσης διαφορών; Η αλήθεια είναι ότι αρκετά κράτη έχουν εκφράσει δυσαρέσκεια ως προς διάφορα συστήματα διεθνούς επίλυσης διαφορών είτε με τη μη συμμετοχή τους στις διαδικασίες ή ακόμα και με την ολοκληρωτική απόσυρση της συναίνεσής τους. Η Βενεζουέλα συγκεκριμένα αποσύρθηκε από τη σύμβαση του ICSID, από την Αμερικανική Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ενώ έχει εκκινήσει τη διαδικασία απόσυρσης από τον οργανισμό των Αμερικανικών Κρατών.

Πρακτικά η μη συμμετοχή σημαίνει ότι το εναγόμενο κράτος δεν καταθέτει επιχειρήματα, δεν διορίζει δικηγόρους και απεσταλμένους, δεν παρευρίσκεται στις προφορικές διαδικασίες, δεν καταθέτει αποδεικτικά στοιχεία ώστε να υποστηρίξει τις θέσεις του ή να καταρρίψει τους ισχυρισμούς του αντιπάλου. Με άλλα λόγια το διάδικο κράτος που δεν εμφανίζεται δεν συμβάλει με οποιοδήποτε επίσημο τρόπο στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου και το δικαστήριο μένει στο σκοτάδι σχετικά με τις θέσεις και τα επιχειρήματα του διαδίκου σε συχνά πολύ δύσκολες και περίπλοκες υποθέσεις. Μπορεί αρχικά να φαίνεται ότι αυτό είναι το μοναδικό πρόβλημα που προκύπτει, ότι δηλαδή το εναγόμενο μέρος μένει χωρίς εκπροσώπηση, στην πραγματικότητα όμως η μη εμφάνιση προκαλεί μεγάλες δυσχέρειες και στο ίδιο το δικαστήριο.

Τα διάδικα μέρη σε μια υπόθεση διακρατικής διαφοράς φέρουν το βασικό βάρος της εισφοράς στο δικαστήριο σχετικών αποδεικτικών στοιχείων. Επίσης, η εκατέρωθεν ακρόαση των διαδίκων ενώπιον του Δικαστηρίου αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της διαδικασίας στις υποθέσεις κατ' αντιδικία. Σε αυτό το πνεύμα ο Sir Gerald Fitzmaurice έχει δηλώσει για τις περιπτώσεις μη εμφάνισης ότι με αυτό τον τρόπο ο πυρήνας της διαδικασίας εξαϋλώνεται.²⁶

Ως ένα βαθμό το Δικαστήριο μπορεί να εξαλείψει τέτοιου είδους ανησυχίες εάν κάνει χρήση των ανεπίσημων στοιχείων που έχει συλλέξει από το μέρος που δεν εμφανίζεται (ανεπίσημες επιστολές, δημόσια διαβήματα). Η πρακτική των κρατών που δεν εμφανίζονται να προβαίνουν σε δηλώσεις σχετικά με την υπόθεση που τους αφορά δεν είναι άγνωστη. Η Βενεζουέλα πρόσφατα σχολίασε την υπόθεση που κατετέθη εναντίον της, ενώ στο παρελθόν και η Κίνα σχολίαζε τις διαδικασίες που ελάμβαναν χώρα για την υπόθεση της Νοτιοσινικής Θάλασσας χωρίς όμως να συμμετέχει στις διαδικασίες.

²⁶ Sir Gerald Fitzmaurice, 51 *BYIL* 89 (1980), σελ. 115.

Διαβήματα των κρατών ή δηλώσεις περί της μη εμφάνισής τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν ενδεχομένως από το δικαστήριο όταν αυτό εξετάζει την ύπαρξη δικαιοδοσίας. Υπό κανονικές συνθήκες το δικαστήριο θα έκρινε μόνο σχετικά με ενστάσεις δικαιοδοσίας οι οποίες θα είχαν υποβληθεί από το εναγόμενο μέρος. Σε περίπτωση ερημοδικίας αν το δικαστήριο δεχόταν αναντίρρηση ή χωρίς περαιτέρω εξέταση την δικαιοδοσία του, αυτό θα παραβίαζε την αρχή της ‘αρμοδιότητας περί της αρμοδιότητας.’ Έτσι το δικαστήριο συνηθώς λαμβάνει υπόψιν του *proprio motu* ακόμα και ανεπίσημες δηλώσεις των εμπλεκόμενων κρατών για την κρίση περί της αρμοδιότητάς του.²⁷ Φυσικά οι ανεπίσημες δηλώσεις δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσουν ή να εξισωθούν με την επίσημη υποβολή ισχυρισμών ενώπιον του Δικαστηρίου.

Σε παρόμοιο πνεύμα, το δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει εάν θεμελιώνονται και οι πραγματικοί πέρα από τους νομικούς ισχυρισμούς της προσφυγής. Σε περιπτώσεις ερημοδικίας, αυτό συνηθίζεται να γίνεται μέσω γνωμοδοτήσεων εκ μέρους ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων.²⁸ Φυσικά είναι αυτονόητο ότι πλέον το διαδίκτυο αποτελεί μια πλούσια πηγή πληροφοριών οι οποίες διατίθενται ελεύθερα σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και είναι πιθανόν να χρησιμοποιηθούν και από το δικαστήριο κατά τη διακριτική του ευχέρεια.

Το άρθρο 53 εφαρμόζεται σε κάθε φάση της διαδικασίας, δηλαδή στην κρίση περί αρμοδιότητας, προσωρινών μέτρων και ουσίας. Το Άρθρο 53 είναι η ασπίδα προστασίας του δικαστηρίου ώστε να μην παραλύσει σε περίπτωση μη συμμετοχής. Φυσικά για να λειτουργήσει έτσι, προϋποτίθεται ότι το Άρθρο 53 είναι εφαρμοστέο. Και το Άρθρο 53 είναι εφαρμοστέο σε κάθε φάση της διαδικασίας. Έχει υποστηριχθεί βέβαια και η αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή η διάταξη του Άρθρου 53 δεν θα έπρεπε να εφαρμόζεται πριν τη φάση της ουσίας.

i. Αρμοδιότητα

Στις περισσότερες περιπτώσεις ερημοδικίας, το διάδικο μέρος που δεν εμφανίζεται έχει λάβει την απόφαση να μην εμφανιστεί πολύ πριν την εκδίκαση της ουσίας της υποθέσεως. Η αρμοδιότητα ή η αναρμοδιότητα του δικαστηρίου να κρίνει επί συγκεκριμένης διαφοράς, εξετάζεται είτε σε χωριστή διαδικασία (*bifurcation of proceedings*) είτε ως αναπόσπαστο μέρος της κρίσης περί της ουσίας της διαφοράς.

²⁷ Aegean Sea, παρ. 45-47.

²⁸ Βλ. Υπόθεση Στενού Κερκύρας

Το επιχείρημα περί αναρμοδιότητας είναι πολύ συχνό σε περιπτώσεις που ο εναγόμενος επιλέγει να μην εμφανιστεί ενώπιον του δικαστηρίου. Παραδείγματα τέτοιων διαφορών είναι η *Υπόθεση Nottebohm*, η *Υπόθεση Fisheries Jurisdiction*, η *Υπόθεση Nuclear Tests* και η *Υπόθεση Aegean Sea Continental Shelf*. Στην *Υπόθεση Fisheries Jurisdiction*, *Nuclear Tests* και *Aegean Sea Continental Shelf*, το ζήτημα της αρμοδιότητας κρίθηκε σε χωριστή φάση της διαδικασίας, πράγμα που σημαίνει θεωρητικά ότι το εναγόμενο κράτος θα μπορούσε να περιμένει το αποτέλεσμα αυτής της πρώτης φάσης πριν αποφασίσει εάν θα εμφανιστεί στις επόμενες. Αντίθετα, στην *Υπόθεση του Διπλωματικού και Προξενικού Προσωπικού στην Τεχεράνη*, το Δικαστήριο έκρινε την αρμοδιότητά του και την ουσία της υποθέσεως μαζί σε μια φάση της διαδικασίας.

Η αλήθεια είναι ότι ούτε οι Κανόνες Διαδικασίας του Δικαστηρίου αλλά ούτε και το ίδιο το Άρθρο 53 δεν προβλέπουν κάποια ειδική διαδικασία για την εφαρμογή του. Παρ' όλα αυτά όπως ήδη αναλύθηκε η αιτιολογία πίσω από την ύπαρξη του Άρθρου 53 είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις βασικές αρχές που διέπουν το σύστημα του Δικαστηρίου.²⁹ Αν το Άρθρο 53 παρ. 1 δεν ήταν εφαρμοστέο στη φάση της δικαιοδοσίας, το Δικαστήριο δεν θα μπορούσε να έχει μια ομαλή λειτουργία στις περιπτώσεις μη εμφάνισης ενός διαδίκου και έτσι θα παραβιαζόταν η υποχρεωτική αρμοδιότητα του (compulsory jurisdiction).³⁰ Αν η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 53 δεν ήταν εφαρμοστέα στην φάση της δικαιοδοσίας, δεν θα προστατεύονταν τα συμφέροντα του απόντος κράτους. Κατά συνέπεια, ορθώς η διάταξη του Άρθρου 53 εφαρμόζεται στη φάση της δικαστικής κρίσης περί αρμοδιότητας.

ii. Προσωρινά Μέτρα

Το ζήτημα της (αν)αρμοδιότητας του Δικαστηρίου είναι πολύ κοντά στο ζήτημα της επιδίκασης προσωρινής προστασίας πριν καν το Δικαστήριο κρίνει εαυτό αρμόδιο ή αναρμόδιο για την κρίση της ουσίας της διαφοράς.

Το Άρθρο 53 είναι εφαρμοστέο και στη φάση των προσωρινών μέτρων (άρθρο 41). Χωρίς το άρθρο 53 το αιτούμενο κράτος δεν θα είχε τρόπο να ζητήσει προσωρινά μέτρα. Οπότε αν οι ελάχιστες προϋποθέσεις για την εκδίκαση προσωρινών μέτρων έχουν καλυφθεί, το αιτόν κράτος δεν επιτρέπεται να στερηθεί της προστασίας των προσωρινών μέτρων απλώς επειδή ο εναγόμενος δεν εμφανίζεται. Αν θεωρούσαμε ότι η παράγραφος 2 του Άρθρου 53 δεν μπορεί να εφαρμοστεί

²⁹ SA Alexandrov, *Non-Appearance before the International Court of Justice*, 33 CJTL 41 (1995).

³⁰ Gaetano Arangio-Ruiz, *Non-Appearance before the International Court of Justice, Final Report*, 64(1) Y.B. INST IL 280, sel. 304 (1991): «*there would be no measure of compulsory jurisdiction left, at all*».

στη φάση των προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο δεν θα είχε υποχρέωση να αποφασίσει την επιδίκαση ή μη προσωρινής προστασίας. Έτσι κρίνεται απαραίτητη η ερμηνεία του Άρθρου 53 ώστε να περιλαμβάνει και την προσωρινή προστασία πέρα από τη φάση κρίση περί αρμοδιότητας και ουσίας.³¹

Στην *Υπόθεση Anglo- Iranian Oil Co.*, στη φάση των προσωρινών μέτρων το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν μπορεί να γίνει *a priori* δεκτό ότι το δικαστήριο είναι αναρμόδιο να κρίνει το αίτημα του ενάγοντος. Έτσι το Δικαστήριο ήταν πρόθυμο να επιδικάσει προσωρινή προστασία επί τη βάση ότι η διαφορά αφορούσε ισχυρισμό παραβίασης κανόνα διεθνούς δικαίου και διεθνούς συνθήκης. Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί εδώ ότι το Δικαστήριο στη συνέχεια δέχτηκε τις ενστάσεις του Ιράν και η υπόθεση δεν ευδοκίμησε.³²

iii. Ουσία

Στην *υπόθεση Νικαράγουα* οι ΗΠΑ αν και είχαν συμμετάσχει στη φάση της κρίσης περί αρμοδιότητας και προσωρινής προστασίας, ανακοίνωσαν ότι δεν θα εμφανιστούν στη φάση της ουσίας επειδή «το Δικαστήριο δεν έχει δικαιοδοσία επί της διαφοράς»³³ και επειδή «το Δικαστήριο είναι αποφασισμένο να κρίνει υπέρ της Νικαράγουα στην παρούσα υπόθεση».³⁴

³¹ Fisheries Jurisdiction, Interim Measures, παρ. 15; Nuclear Tests, παρ. 38. Το δικαστήριο βέβαια δεν αναφέρθηκε σε αυτές του τις αποφάσεις στο Άρθρο 53 αλλά η ανάλυσή του συμπίπτει με το *raison d'être* της διάταξης.

³² Βλ. και *Υπόθεση Πυρηνικών Δοκιμών* όπου το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη θεωρία της *prima facie* αρμοδιότητας.

³³ Nicaragua, Statement on Withdrawal, παρ. 246.

³⁴ *Ibid*, παρ. 248.

III. Το Σύστημα Επίλυσης Διαφορών της Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας

Οι δύο περιπτώσεις μη εμφάνισης των διαδικών που θα εξεταστούν στο πλαίσιο της Σύμβασης περί του Δικαίου της Θάλασσας (Σύμβαση ΔΘ),³⁵ η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982),³⁶ η οποία στο Μέρος XV προβλέπει ένα πολύπλοκο σύστημα υποχρεωτικής επίλυσης των διαφορών των συμβαλλόμενων μερών της με κεντρικό σημείο την υποχρεωτική δικαιοδοτική επίλυση,³⁷ είναι η υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας μεταξύ Φιλιππίνων και Κίνας, καθώς και στην υπόθεση Arctic Sunrise μεταξύ της Ολλανδίας και της Ρωσίας. Πριν εξεταστεί όμως πως λειτούργησε η ερημοδικία σε αυτές τις υποθέσεις θα παρουσιαστεί το πλαίσιο επίλυσης των διαφορών υπό το δίκαιο της θάλασσας.

1. Εισαγωγή στο Μέρος XV της Σύμβασης ΔΘ

Οι κανόνες που αφορούν στην ειρηνική επίλυση των διαφορών από τη Σύμβαση ΔΘ βρίσκονται στο Μέρος XV αυτής, το οποίο περιέχει τρία τμήματα. Το Τμήμα 1 που τιτλοφορείται «Γενικές Διατάξεις» επαναλαμβάνει τον θεμελιώδη κανόνα του διεθνούς δικαίου που επιβάλλει την επίλυση των διεθνών διαφορών με ειρηνικά μέσα (άρθρο 279), καθώς και την αρχή της ελεύθερης επιλογής της μεθόδου διακανονισμού, όπως προβλέπεται και στο άρθρο 33 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (διαπραγματεύσεις, καλές υπηρεσίες, μεσολάβηση, συνδιαλλαγή και έρευνα). Σε περίπτωση ωστόσο που τα μέρη δεν μπορούν να συμφωνήσουν για τον τρόπο διακανονισμού ή δεν έχουν αποκλείσει το Μέρος XV, τότε ενεργοποιούνται οι ειδικές ρυθμίσεις του Τμήματος 2 «Υποχρεωτικές Διαδικασίες Συνεπαγόμενες Δεσμευτικές Αποφάσεις. Βάσει αυτών των διατάξεων, οποιαδήποτε διαφορά που αφορά στην ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης ΔΘ μπορεί να υποβληθεί από οποιοδήποτε μέρος της διαφοράς σε ένα από τα ακόλουθα δικαστήρια που έχουν

³⁵ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία υπεγράφη στο Montego Bay της Τζαμάικα την 10η Δεκεμβρίου 1982 και ετέθη σε ισχύ την 16η Νοεμβρίου 1994. Η Σύμβαση είχε 168 συμβαλλόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Βλ. <http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The United Nations Convention on the Law of the Sea>. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν. 2321/1995 (ΦΕΚ Α'136) [εφεξής: Σύμβαση ΔΘ]

³⁶ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία υπεγράφη στο Montego Bay της Τζαμάικα την 10η Δεκεμβρίου 1982 και ετέθη σε ισχύ την 16η Νοεμβρίου 1994. Έως την 1^η Μαΐου 2019, η Σύμβαση είχε 168 συμβαλλόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Βλ. <http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The United Nations Convention on the Law of the Sea>. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν. 2321/1995 (ΦΕΚ Α'136) [εφεξής: Σύμβαση ΔΘ]

³⁷ Βλ. σχετικά Ν. Klein, *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea* (Cambridge: CUP, 2006), I. Karaman, *Dispute Resolution in the Law of the Sea* (Leiden: Martinus Nijhoff, 2012).

δικαιοδοσία κατά την εν λόγω Σύμβαση: το Διεθνές Δικαστήριο, το συσταθέν από τη Σύμβαση Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS) με έδρα το Αμβούργο, τη διαιτησία υπό το Παράρτημα VII της Σύμβασης και τέλος την ειδική διαιτησία υπό το Παράρτημα VIII. Το μονομερές δικαίωμα αυτό ωστόσο υπόκειται και σε κάποιες εξαιρέσεις που προβλέπονται στο Τμήμα 3 (βλ. άρθρα 297 και 298).³⁸

Πριν αναλύσουμε τις διαδικασίες και τις εξαιρέσεις, αξίζει να σταθούμε στις υπόλοιπες διατάξεις του Τμήματος 1, τις οποίες πολλές φορές επικαλούνται τα εναγόμενα κράτη προκειμένου να καταστήσουν αναρμόδιο το Δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υπόθεσής τους.

α) Πρώτη διάταξη που χρήζει αναφοράς είναι το άρθρο 281, το οποίο προβλέπει ότι «Αν Κράτη-Μέρη που είναι μέρη σε διαφορά σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της παρούσας σύμβασης συμφώνησαν να επιδιώξουν επίλυση της διαφοράς με ειρηνικά μέσα της επιλογής τους, οι διαδικασίες που προβλέπονται στο παρόν Μέρος εφαρμόζονται μόνο εφόσον δεν επιτευχθεί επίλυση με την προσφυγή στα μέσα αυτά και η μεταξύ των μερών συμφωνία δεν αποκλείει οποιαδήποτε περαιτέρω διαδικασία».

Δύο στοιχεία χρήζουν προσοχής: πρώτον, πρέπει τα μέρη της διαφοράς να έχουν προβεί σε συμφωνία, η οποία να προβλέπει ότι θα επιλύσουν τη διαφορά τους με μέσα δικής τους επιλογής,³⁹ και δεύτερον, πρέπει η συμφωνία αυτή να αποκλείει την προσφυγή στα μέσα επίλυσης του Μέρους XV. Η συμφωνία αυτή πρέπει να αφορά στην επίλυση της συγκεκριμένης διαφοράς υπό τη Σύμβαση ΔΘ κι όχι να πρόκειται για γενικές μεθόδους επίλυσης διαφορών π.χ. στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου. Ζήτημα προκύπτει, ωστόσο, όταν η σχετική συμφωνία εντοπίζεται σε συνθήκη που περιέχει παράλληλες διατάξεις με τη Σύμβαση ΔΘ. Στην πρώτη προσφυγή στο πλαίσιο του Μέρους XV στην υπόθεση του Νότιου Κυανόπερου Τόνου (*Southern Bluefin Tuna Case*) (Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία κατά Ιαπωνίας),⁴⁰ η εναγόμενη ισχυρίστηκε ότι μια ειδική σύμβαση για την επίδικη διαφορά, η Σύμβαση για τη Διατήρηση του Νότιου Κυανόπερου Τόνου (*Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna 1993*),⁴¹ η οποία είχε παρόμοιες διατάξεις με τη Σύμβαση ΔΘ, απέκλειε την

³⁸ Βλ. σχετικά Ph. Gautier, 'The Settlement of Disputes', in D. Attard et al (eds.), *The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea* (Oxford: OUP, 2014), 533.

³⁹ Το Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας θεώρησε ότι η China-ASEAN Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea(2002) δεν συνιστούσε συνθήκη υπό το φως του δικαίου των συνθηκών και άρα δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 281, βλ. Φιλιπίνες-Κίνα, Απόφαση επί της Αρμοδιότητας, οπ.π. υποσ. 20, paras. 212-229.

⁴⁰ *Southern Bluefin Tuna (New Zealand v Japan, Australia v Japan)*, Award on Jurisdiction and Admissibility, 4 Aug. 2000, 23 RIAA 1-57.

⁴¹ *Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna* (Canberra, 10 May 1993, entered into force 30 May 1994) 1819 UNTS 360

προσφυγή σε άλλη μέθοδο επίλυσης χωρίς τη συμφωνία όλων των μερών.⁴² Το Δικαστήριο δέχθηκε τον ισχυρισμό αυτό, θεωρώντας ότι ‘the intent of Article 16 is to remove proceedings under that Article from the reach of the compulsory procedures of section 2 of Part XV of UNCLOS, that is, to exclude the application to a specific dispute of any procedure of dispute resolution that is not accepted by all parties to the dispute’.⁴³ Η απόφαση αυτή του Διαιτητικού Δικαστηρίου κατακρίθηκε από ένα σημαντικό μέρος της θεωρίας, αφού έλειπε η σαφής και εκπεφρασμένη πρόθεση των μερών να αποκλείσουν την προσφυγή στους μηχανισμούς της Σύμβασης ΔΘ.⁴⁴

β) Η Σύμβαση ΔΘ θεσπίζει στο άρθρο 282 την αρχή της προτεραιότητας άλλων μέσων υποχρεωτικού δικαιοδοτικού διακανονισμού. Έτσι, προβλέπει ότι εάν δύο κράτη έχουν συμφωνήσει στο πλαίσιο άλλων διεθνών συνθηκών τον υποχρεωτικό δικαιοδοτικό διακανονισμό των μεταξύ τους διαφορών, τότε ισχύει η συμφωνία αυτή και δεν εφαρμόζονται οι διαδικασίες ειρηνικής επίλυσης της ίδιας της Σύμβασης ΔΘ. Εάν, για παράδειγμα, δύο κράτη έχουν αποδεχθεί την προαιρετική ρήτρα για την αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου, όπως έκρινε το Διεθνές Δικαστήριο στην *Απόφαση επί των Προδικαστικών Ενστάσεων στην υπόθεση οριοθέτησης μεταξύ Σομαλίας-Κέννας* (2 Φεβρουαρίου 2017),⁴⁵ ή εάν έχουν συμφωνήσει υποχρεωτική διαιτησία στο πλαίσιο μιας συνθήκης διακανονισμού των διαφορών τότε η διαφορά, έστω και αν αφορά σε οριοθέτηση θαλάσσιας περιοχής, θα υπάγεται για επίλυση στην μέθοδο αυτή κι όχι στο Μέρος XV.

γ) Περαιτέρω, το άρθρο 283 περιλαμβάνει την υποχρέωση ανταλλαγής απόψεων (‘exchange of views’) πριν την άσκηση της μονομερούς προσφυγής. Η προϋπόθεσή αυτή αποσκοπεί στο να αποφεύγεται η κακόπιστη και αιφνιδιαστική προσφυγή στην υποχρεωτική επίλυση των διαφορών από ένα μέρος εν πλήρει αγνοία του καθ’ου η προσφυγή. Δεν χρειάζεται να έχουν γίνει εξαντλητικές διαπραγματεύσεις απλά τα μέρη να έχουν αμοιβαία ψηλαφίσει τις δυνατότητες επίλυσης της συγκεκριμένης διαφοράς και να έχουν ανταλλάξει προκαταρκτικές απόψεις σχετικά με την κατάλληλη μέθοδο επίλυσης της.

⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 16 της ως άνω Σύμβασης, ‘disputes which are not resolved by the peaceful means chosen by the parties shall, with the consent in each case of all parties to the dispute, be referred for settlement to the International Court of Justice or to arbitration’.

⁴³ Southern Bluefin Tuna case, οπ.π.υποσ. 24, para. 54.

⁴⁴ P Gautier, ‘Le Tribunal international du droit de la mer, le règlement des différends relatifs à la Convention des Nations Unies de 1982 et la protection de l’environnement’ 16 *L’Observateur des Nations Unies* (2004) 45; A Serdy, ‘The Paradoxical Success of UNCLOS Part XV: A Half-Hearted Reply to Rosemary Rayfuse’ 36 *Victoria U Wellington L Rev* (2005), 713, 719.

⁴⁵ Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2017, p. 3, paras 128-131.

Όπως αναγνώρισε το Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση *Chagos Marine Protected Area*: ‘Article 283 requires that a dispute have arisen with sufficient clarity that the Parties were aware of the issues in respect of which they disagreed...Once a dispute has arisen, Article 283 then requires that the Parties engage in some exchange of views regarding the means to settle the dispute’.⁴⁶

Άπαξ και δεν υφίσταται κάποιος από τους περιορισμούς του Τμήματος 1, όπως εκτέθηκαν ανωτέρω, ένα κράτος μέρος της Σύμβασης ΔΘ δύναται να προσφύγει σε έναν από τους δικαιοδοτικούς μηχανισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 287, με πιο συνήθη κατάληξη τη διαιτησία υπό το Παράρτημα VII. Όταν τα μέρη της διαφοράς δεν έχουν προβεί σε επιλογή ή έχουν επιλέξει διαφορετικά όργανα, η διαιτησία του Παραρτήματος VII καθίσταται ο υποχρεωτικός μηχανισμός επίλυσης.⁴⁷

Το πιο σημαντικό ζήτημα στο πλαίσιο της επίλυσης των διαφορών του Μέρους XV, το οποίο δημιούργησε και τον μεγαλύτερο προβληματισμό στην πολύκροτη υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας, είναι τα όρια της αρμοδιότητας των ως άνω δικαιοδοτικών οργάνων. Σύμφωνα με το άρθρο 288 (1) της Σύμβασης ΔΘ «[κ]άθε Δικαστήριο που αναφέρεται στο άρθρο 287 έχει δικαιοδοσία για κάθε διαφορά σχετικά με την ερμηνεία ή εφαρμογή της παρούσης Σύμβασης, η οποία υποβάλλεται σε αυτό σύμφωνα με το παρόν Μέρος». Επομένως, η συναίνεση των μερών της Σύμβασης ΔΘ να υποβάλουν τις διαφορές τους στα ως άνω δικαστήρια αφορά αποκλειστικά και μόνο στις διαφορές που απορρέουν από τη Σύμβαση ΔΘ και μόνο αυτή.

Εντούτοις, παρατηρείται πολλές φορές τα κράτη να θέλουν να «επεκτείνουν» την αρμοδιότητα των δικαστηρίων υποβάλλοντας και διαφορές που το αντικείμενο τους (‘subject-matter of the dispute’) δεν σχετίζεται άμεσα με την ερμηνεία ή εφαρμογή της Σύμβασης (π.χ. *Chagos Marine Area* ή η εκκρεμής από το 2016 προσφυγή της *Ουκρανίας κατά της Ρωσίας σχετικά με τα δικαιώματά της ως «παράκτιο κράτος» στην Μαύρη Θάλασσα, στην Αζοφική Θάλασσα και στο Στενό του Κερτς*⁴⁸) ή διαφορές που, αν και αφορούν στη Σύμβαση αυτή καθεαυτή, υποκρύπτουν ενδεχομένως και ζητήματα κυριαρχίας (οι λεγόμενες «μεικτές διαφορές»).

Όπως απεδείχθη από την πρόσφατη νομολογία των διαιτητικών δικαστηρίων στις υποθέσεις του *Αρχιπελάγους του Chagos* και της *Νότιας Σινικής Θάλασσας*, το σημαντικότερο κριτήριο είναι πως οι ενάγοντες θα παρουσιάσουν τη διαφορά ενώπιον του εκάστοτε δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, στην μεν πρώτη υπόθεση μεταξύ Μαυρικίου και Ηνωμένου Βασιλείου, ο ενάγων καλούσε, μεταξύ

⁴⁶ *Chagos Marine Protected Area (Mauritius v. United Kingdom)*, Award of 18 March 2015, paras. 382-83. Βλ. και *Arctic Sunrise (Kingdom of the Netherlands v. Russian Federation)*, Merits, Award of 14 August 2015, para. 151.

⁴⁷ Βλ. άρθρο 287 (5) Σύμβαση ΔΘ.

I. ⁴⁸ Βλ. **Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation)**. Περισσότερες πληροφορίες στο: <https://pca-cpa.org/en/cases/149/>

άλλων, το Δικαστήριο να αποφανθεί εάν το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν πράγματι το «πράκτιο κράτος» στο υπό συζήτηση Αρχιπέλαγος ώστε να έχει το δικαίωμα να κηρύξει μια θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή (Marine Protected Area).⁴⁹ Το Ηνωμένο Βασίλειο αντέτεινε ότι οι αξιώσεις του Μαυρικού στην πραγματικότητα αφορούσαν στο ποιος έχει κυριαρχία επί του Αρχιπελάγους και το Δικαστήριο έπρεπε να απορρίψει τις συγκεκριμένες αξιώσεις.⁵⁰ Το Δικαστήριο σημείωσε ότι: “it is for the Tribunal itself ‘while giving particular attention to the formulation of the dispute chosen by the Applicant, to determine on an objective basis the dispute dividing the parties, by examining the position of both parties’, and in the process ‘to isolate the real issue in the case and to identify the object of the claim.’”⁵¹ Και πράγματι, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ουσία της διαφοράς ήταν κατ’ εξοχήν εδαφική και ελάχιστα αφορούσε στην ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης ΔΘ και έτσι απέρριψε τις δύο πρώτες αξιώσεις του Μαυρικού.⁵²

Σε αντίθεση με την Απόφαση στην υπόθεση του *Chagos*, το αντίστοιχο Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας δέχθηκε τον ισχυρισμό των Φιλιππίνων ότι η ουσία της διαφοράς σχετικά με τα ιστορικά δικαιώματα της Κίνας στην περιοχή και τις καταγγελλθείσες παραβιάσεις εκ μέρους της Κίνας δεν ήταν εδαφική. Οι συνήγοροι των Φιλιππίνων (έχοντας και το προηγούμενο της απόφασης του *Chagos*) ήταν πολύ προσεκτικοί στη διατύπωση των ισχυρισμών τους τονίζοντας ότι: ‘*even assuming that China is sovereign over all of the insular features it claims, its claim to ‘historic rights’ within the areas encompassed by the nine-dash line exceeds the limits of its potential entitlement under the Convention*’,⁵³ καθώς και ‘[t]he Philippines’ claims pertaining to China’s unlawful conduct are premised on China’s maximum permissible entitlement under the Convention, even assuming that it, *quod non*, has sovereignty over all disputed insular features’.⁵⁴ Οι συνήγοροι των Φιλιππίνων τόνιζαν με κάθε ευκαιρία ότι η ουσία του ζητήματος δεν ήταν η κυριαρχία στους υπό κρίση νησιωτικούς σχηματισμούς και ότι η απόφαση σε ποιον ανήκουν δεν αποτελούσε πρόκριμα για τη διαπίστωση παραβιάσεων εκ μέρους της Κίνας.

Πράγματι το Δικαστήριο δέχθηκε τους ως άνω ισχυρισμούς σημειώνοντας ότι «[t]he Tribunal is of the view that it is entirely possible to approach the Philippines’ Submissions from the

⁴⁹ Βλ. οπ.π. υποσ. 30.

⁵⁰ *Chagos Award*, *ibid*, Final Transcript, 999:16–18.

⁵¹ *Ibid*, para. 211.

⁵² *Ibid*, para 212.

⁵³ Supplemental Written Submission, para. 26.13 [emphasis in original].

⁵⁴ Jurisdictional Hearing Tr. (Day 1), p. 98, όπως αναφέρεται στην Απόφαση επί της Αρμοδιότητας (2015), οπ.π. υποσ. 20, para. 145.

premise—as the Philippines suggests—that China is correct in its assertion of sovereignty over Scarborough Shoal and the Spratlys». ⁵⁵

Με αυτά τα σχόλια ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος της ανάλυσης μας σχετικά με τη διαδικασία προσφυγής ενώπιον των δικαστηρίων που προβλέπονται στο Μέρος XV της Σύμβασης ΔΘ. Όπως εύλογα συνάγεται από τα ανωτέρω, το διαδικαστικό μέρος της υποβολής μιας υπόθεσης οριοθέτησης σε ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο με χρήση του μηχανισμού της Σύμβασης ΔΘ είναι πολύπλοκο και εξαιρετικά κρίσιμο για την τελική έκβαση της υπόθεσης.

Σε αυτό το πλαίσιο καθώς και στην εξέταση της ουσίας της διαφοράς σημαντικό ρόλο ενδέχεται να παίζει η μη εμφάνιση των εναγομένων. Με τη σειρά θα δούμε λοιπόν τις υποθέσεις της Νότιας Σινικής Θάλασσας και του Arctic Sunrise και θα εξετάσουμε το θέμα της μη εμφάνισης.

2. Ερημοδικία στο πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ

Καταρχάς, η ερημοδικία προβλέπεται σε όλους τους σχετικούς μηχανισμούς που δημιουργεί η Σύμβαση ΔΘ με πανομοιότυπη διατύπωση. Παραδείγματος χάρη, στο πλαίσιο της διαιτησίας του Παραρτήματος VII της Σύμβασης ΔΘ, η οποία είναι και ο default μηχανισμός σε περίπτωση μη αρμοδιότητας άλλου δικαστηρίου κατά το Μέρος XV, και η οποία ήταν και το εφαρμοζόμενο σύστημα στις 2 υπό εξέταση υποθέσεις, αναφέρονται τα εξής

“If one of the parties to the dispute does not appear before the arbitral tribunal or fails to defend its case, the other party may request the tribunal to continue the proceedings and to make its award. Absence of a party or failure of a party to defend its case shall not constitute a bar to the proceedings. Before making its award, the arbitral tribunal must satisfy itself not only that it has jurisdiction over the dispute but also that the claim is well founded in fact and law.”⁵⁶

Το κείμενο είναι κατ'ουσίαν το ίδιο με το άρθρο 28 του Παραρτήματος VI, ήτοι του Καταστατικού του ITLOS:

When one of the parties does not appear before the Tribunal or fails to defend its case, the other party may request the Tribunal to continue the proceedings and make its decision. Absence of a party or failure of a party to defend its case shall not constitute a bar to the proceedings. Before

⁵⁵ Ibid, para 153.

⁵⁶ Βλ. Άρθρο 9 Παραρτήματος VII της Σύμβασης ΔΘ ο.π. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Παραρτήματος VIII το οποίο προβλέπει την ειδική διαιτησία “Annex VII, articles 4 to 13, apply mutatis mutandis to the special arbitration proceedings in accordance with this Annex.”

making its decision, the Tribunal must satisfy itself not only that it has jurisdiction over the dispute, but also that the claim is well founded in fact and law.’

Η πρώτη πρόταση του άρθρου 9 είναι εκτεταμένη εκδοχή του άρθρου 53 του ΚατΔΔΧ. Όπως αναφέρεται στο κλασικό κατ’άρθρον σχολιασμό της Σύμβασης ΔΘ γνωστού κι ως Virginia Commentary, ‘That sentence did not appear in Annex I B, article 8, of the ISNT or the ISNT/Rev.1 (Sources 1 and 2). It was included in the RSNT (Source 3), however, after the discussion in the Informal Plenary in 1976.’⁵⁷

Η δεύτερη πρόταση υπήρχε σε όλες τις εκδοχές του Παραρτήματος, αλλά όπως αναφέρεται, the word "impediment" however, was used in lieu of the word "bar," which was changed in 1982 on the recommendation of the Drafting Committee (Source 9). That seems to be the substitution of a technical legal term for a descriptive term, for in many cases the non-appearance of a party may be an impediment to the work of an arbitral tribunal but will not prevent it from acting’.⁵⁸

Όσο για την τρίτη πρόταση αναφέρονται τα εξής ‘in the earlier texts the arbitral tribunal would have had to satisfy itself not only that it had jurisdiction, but also that the award was well founded in fact and in law. The change from "award" to "claim" was made in the Informal Plenary in 1980 and included in the ICNT/Rev.3 (Source 7). It was presented by the President of the Conference as a "minor drafting change’’⁵⁹

3. Η Υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας

Ως γνωστό, η προσφυγή των Φιλιππίνων έγινε το 2013 και αφορά σε 15 διαφορετικά ζητήματα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι έχει αρμοδιότητα να ασχοληθεί με επτά εξ’ αυτών που αφορούν σε δικαιώματα σε θαλάσσιες ζώνες, αλλά όχι με ζητήματα που άπτονται εθνικής κυριαρχίας. Ωστόσο, η Κίνα επέλεξε να μην συμμετάσχει, αμφισβητώντας έτσι έμπρακτα την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου που συνεστήθη.

Επί της ουσίας και συντόμως, το Δικαστήριο αποφάσισε τα εξής:⁶⁰

α. Έκρινε αβάσιμη την επέκταση αρμοδιοτήτων της Κίνας στην περικλειόμενη περιοχή (*nine dash-line*) εντός της ΑΟΖ των Φιλιππίνων. Τα ιστορικά δικαιώματα αλιείας και εξόρυξης

⁵⁷ Βλ. M. Nordquist (ed.), UN Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary (Brill, 2013), Annex VI, pp. 419, 427.

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ *South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People’s Republic of China)*, Award (12 July 2016), PCA Case No. 2013-19, available at <http://www.pcacases.com/web/view/7>. Για σχολιασμό βλ. μεταξύ άλλων τις συμβολές στο Special Issue of The International Journal of Marine and Coastal Law Vol. 32 (2017), 193-372

υδρογονανθράκων που αξιώνει η Κίνα, που δεν αποδεικνύει ότι ήταν αποκλειστικά, μετά τη θέση σε ισχύ της νέας Σύμβασης και της θέσπισης ΑΟΖ Φιλιππίνων, δεν ισχύουν.

β. Καθορίσε τα δικαιώματα της Κίνας σε θαλάσσιες ζώνες έως το προβλεπόμενο από το δίκαιο θάλασσας όριο από τις ακτές της, δηλαδή τα 200νμ υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.

γ. Ως προς τις διεκδικήσεις νησιωτικών σχηματισμών, όσοι ευρίσκονται κάτω από τη στάθμη της θάλασσας δεν υπάγονται σε κυριαρχία ούτε διεκδικούν θαλάσσιες ζώνες, εκτός από τους φυσικούς σκοπέλους που εάν ευρίσκονται εντός χωρικών υδάτων αποτελούν σημεία βάσης μέτρησης των ζωνών. Οι ευρισκόμενοι άνω της στάθμης της θάλασσας στη μεγίστη πλήμμη είναι ή βράχοι που έχουν δικαίωμα μόνο σε χωρικά ύδατα ή νησιά που δικαιούνται όλες τις θαλάσσιες ζώνες. Με αυτά τα κριτήρια χαρακτήρισε τους επιμέρους νησιωτικούς σχηματισμούς

δ.Επιπλέον, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η Κίνα έχει παραβιάσει τα κυριαρχικά δικαιώματα των Φιλιππίνων στην ΑΟΖ του αρχιπελαγικού κράτους σε ό,τι αφορά θέματα αλιείας, εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων ή κατασκευάζοντας τεχνητά νησιά. Έχουν σημειωθεί επίσης εκτεταμένες καταστροφές του φυσικού θαλασσιού περιβάλλοντος.

ε. Τέλος το Δικαστήριο διαπίστωσε έλλειψη καλής πίστης εκ μέρους της Κίνας από τη στιγμή που ενεργοποιήθηκαν οι διαδικασίες επίλυσης της διαφοράς. Είναι από τις σπάνιες φορές που Δικαστήριο διαπιστώνει έλλειψη καλής πίστης (με μνεία κιάλας στο δίκαιο των συνθηκών).

Όσον αφορά το θέμα της μη συμμετοχής της Κίνας στις διαδικασίες αυτό αντιμετωπίστηκε κατά βάση στην απόφαση περί αρμοδιότητας και παραδεκτού που εξέδωσε το 2015.⁶¹ Κατ' ακρίβειαν, η Κίνα αν και επέλεξε να μην συμμετάσχει, απέστειλε επιστολή των θέσεων της το 2014 με την οποία εξηγούσε τους λόγους της μη συμμετοχής της και της αμφισβήτησης της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.⁶²

Η περίληψη των θέσεων της όπως καταγράφεται από το Δικαστήριο είναι η εξής

‘-The essence of the subject-matter of the arbitration is the territorial sovereignty over several maritime features in the South China Sea, which is beyond the scope of the Convention and does not concern the interpretation or application of the Convention.

⁶¹ The South China Sea Arbitration (Philippines v. China) (PCA Case No 2013-19) Award on Jurisdiction and Admissibility of 29 October 2015 <<https://www.pcacases.com/web/sendAttach/1506>> Βλ. κριτική μεταξύ άλλων Talmon, *The South China Sea Arbitration: Observations on the Award on Jurisdiction and Admissibility* (2016) 15 *Chinese Journal of International Law* 309-391, A. Tzanakopoulos, ‘Resolving Disputes over the South China Sea under the Compulsory Dispute Settlement System of the UN Convention on the Law of the Sea’ (βλ. SSRN <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2772659>) και N. Klein, ‘The Vicissitudes of Dispute Settlement under the Law of the Sea Convention’ (2017) 32 *International Journal of Marine and Coastal Law* 332-363.

⁶² Βλ. Σχετικά: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1217147.shtml.

- China and the Philippines have agreed, through bilateral instruments and the Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, to settle their relevant disputes through negotiations. By unilaterally initiating the present arbitration, the Philippines has breached its obligation under international law;

-Even assuming, *arguendo*, that the subject-matter of the arbitration were concerned with the interpretation or application of the Convention, that subject-matter would constitute an integral part of maritime delimitation between the two countries, thus falling within the scope of the declaration filed by China in 2006 in accordance with the Convention, which excludes, *inter alia*, disputes concerning maritime delimitation from compulsory arbitration and other compulsory dispute settlements’⁶³

Αυτής της επιστολής είχε προηγηθεί μια ρηματική διακοίνωση στις Φιλιππίνες ότι δεν αποδέχεται την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.⁶⁴ Επίσης, ο Κινέζος Πρέσβης στο Ηνωμένο Βασίλειο επιχείρησε να συναντήσει τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου στο Λονδίνο. Στις 14 Νοεμβρίου 2013, το Δικαστήριο, με επιστολή του στα μέρη, προέβη σε συστάσεις σχετικά με την απαγόρευση *ex parte* επικοινωνίας με τα μέλη του Δικαστηρίου.⁶⁵

Στη Διαταγή του υπ’ αριθμ 4 της 21^{ης} Απριλίου 2015, το Δικαστήριο αποφάσισε να λάβει την ανωτέρω δήλωση ως τις θέσεις της Κίνας ως τις θέσεις της περί της αρμοδιότητας του. Σύμφωνα με τους Κανόνες Διαδικασίας του, το Δικαστήριο αποφάσισε να διεξαγάγει ακροματική διαδικασία ειδικά περί της αρμοδιότητας του και προκειμένου να ικανοποιηθεί ότι έχει δικαιοδοσία, αποφάσισε να μην περιοριστεί στις ως άνω 3 θέσεις και να εξετάσει κάθε πιθανό επιχείρημα περί έλλειψης αρμοδιότητας του.

Η Κίνα δεν συμμετείχε στην ακροματική διαδικασία αυτή, ωστόσο καθημερινά της κοινοποιείτο αντιγραφο των αγορεύσεων. Στη διαδικασία συμμετείχαν ως παρατηρητές από άλλες χώρες, μεταξύ άλλων, η Μαλαισία, η Ινδονησία, το Βιετνάμ κα. Σημειωτέον η μη συμμετοχή της σήμαινε επίσης ότι ο Πρόεδρος του ITLOS έπρεπε να διορίσει όλα, και τα πέντε, μέλη του Δικαστηρίου, ενώ το συνολικό κόστος έπεσε πάνω στις Φιλιππίνες.

Στην απόφαση του, λοιπόν, επί της αρμοδιότητας, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι με βάση το προαναφερθέν άρθρο 9 του Παραρτήματος VII η μη συμμετοχή της Κίνας δεν εμποδίζει το Δικαστήριο από το να συνεχίσει την εκδίκαση της υπόθεσης. Κατά το Δικαστήριο η Κίνα είναι

⁶³ Ibid, para 14.

⁶⁴ Ibid, para 37.

⁶⁵ Ibid, para 40.

μέρος της διαιτητικής διαδικασίας και σύμφωνα με το άρθρο 296 (1) της Σύμβασης οφείλει να συμμορφωθεί με την Απόφαση του.⁶⁶

Εντούτοις, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η μη συμμετοχή της Κίνας ‘impose a special responsibility on the Tribunal. The Tribunal does not simply adopt the Philippines’ claims, and there can be no default judgment as a result of China’s non-appearance. Rather, under the terms of Article 9 of Annex VII, the Tribunal “must satisfy itself not only that it has jurisdiction over the dispute but also that the claim is well founded in fact and law” before making any award.’⁶⁷

Επομένως, το Δικαστήριο εξετάσε όλα τα θέματα περί αρμοδιότητας. Σύμφωνα με το ίδιο, ‘If the Tribunal finds it has jurisdiction over any of the Philippines’ claims, it will hold a subsequent hearing on the merits of those claims. If it finds that any of the jurisdictional issues are so closely intertwined with the merits that they cannot be decided as “preliminary questions”, the Tribunal will defer those jurisdictional issues for decision after hearing from the Parties on the merits’.⁶⁸

Ένα θέμα που ανακύπτει από την εν λόγω υπόθεση είναι πως το δικαστήριο πρέπει να χειρίζεται τις ανεπισημες επιστολές/επικοινωνίες του κατά τα άλλα ερημοδικούντος κράτους. Όπως διαφαίνεται από τις ανωτέρω επιστολές και ρηματικές διακοινώσεις της Κίνας,⁶⁹ το ερημοδικούν κράτος εμμέσως υπερασπίζεται των θέσεων του και απαντά σε ισχυρισμούς του ενάγοντος, χωρίς ωστόσο για λόγους *litigation tactics and policy* να επιθυμεί να καταστεί διάδικος.⁷⁰ Από την μια, το να αρνηθεί το Δικαστήριο να λάβει υπόψη του τέτοιες επιστολές επισείει τον κίνδυνο το Δικαστήριο να λάβει την απόφαση του εν αγνοία ορισμένων αρκετά σηματικών γεγονότων ή νομικών κανόνων. Από την άλλη, το να θεωρηθούν αυτές οι πράξεις ως αγορεύσεις ή ως επίσημοι ισχυρισμοί των διαδίκων θα συνεπάγεται ένα σημαντικό πλεονέκτημα για τον απόντα διάδικο.

Στη νομολογία του το ΔΔΧ είχε λάβει υπόψη του ανεπίσημη επικοινωνία, π.χ. στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, το Δικαστήριο είχε λάβει υπόψη του τις παρατηρήσεις της Τουρκίας πριν την εκδίκαση των προσωρινών μέτρων,⁷¹ παρά την άρνηση της Τουρκίας να παραστεί στη διαδικασία. Ως γνωστόν, το Δικαστήριο δήλωσε ότι “[H]aving regard to the position taken by the Turkish Government in its observations communicated to the Court on 26 August 1976,

⁶⁶ Ibid, para 11.

⁶⁷ Ibid, para 12.

⁶⁸ Ibid, para 16.

⁶⁹ Βλ και Sienho Lee, *The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Potential Jurisdictional Obstacles or Objections*, 13 CHINESE J. OF INT’L L. 663–739 (2014).

⁷⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, 25, para. 31; Lucius Cafilisch, “Cent ans de reglement pacifique des differends interetatiques”, 288 *Recueil des cours* (2001), 245, 353.

⁷¹ *egean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey)*, Request for the Indication of Interim Measures of Protection, Order, I.C.J. Report; 1976, 5, para. 7.

[. . .], it is necessary to resolve first of all the question of the Court’s jurisdiction with respect to the case”.⁷² Και στην υπόθεση των Πυρηνικών Δοκιμών, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη δηλώσεις της Γαλλίας, οι οποίες δεν είχαν επίσημα κατατεθεί ενώπιον του.⁷³ Όπως δήλωσε ο Judge *ad hoc* Barwick, “[t]hose contents and that of the French *White Paper* on Nuclear Tests, published but not communicated to the Court during the hearing of the case, have in fact been fully considered”.⁷⁴

Το Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας θα μπορούσε να μην λάβει καθόλου υπόψη του τις δηλώσεις αυτές της Κίνας, όπως θα υποστήριζε πχ ο Sir Gerald Fitzmaurice,⁷⁵ αλλά αποφάσισε να ακολουθήσει τη νομολογία του ΔΔΧ και να τις λάβει υπόψη ως ενστάσεις περί της αναρμοδιότητάς του. Ο τρόπος που το χειρίστηκε έχει ενδιαφέρον:⁷⁶ από τη στιγμή που οι ενστάσεις της Κίνας δεν εξειδίκευαν τις ενστάσεις αναρμοδιότητας, ήταν απαραίτητο για το Δικαστήριο να αναζητήσει το ίδιο πιθανές ενστάσεις. Έτσι, το Δικαστήριο προσκάλεσε τις Φιλιππίνες να προσκρούσουν αυτές τις ενστάσεις, πχ. τη σύνδεση της Συνθήκης Φιλίας του 1976 με το άρθρο 281 της Σύμβασης ΔΘ.

Αντίστοιχα, ούτε το κείμενο των Κινέζων απαντούσε στους ισχυρισμούς των Φιλιππίνων, π.χ. σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία της Βιοποικιλότητας (Convention on

Biological Diversity (CBD)). Έτσι, το Δικαστήριο κάλεσε τον ενάγοντα να αναπτύξει περαιτέρω τις σχετικές θέσεις του.⁷⁷ Με το να πράξει με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να πει κανείς ότι ήταν σαν να καθοδηγεί τις Φιλιππίνες πως να διαμορφώσουν τα επιχειρήματά τους. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτό δικαιολογείται από το άρθρο 25 (2) των Κανόνων Διαδικασίας του και από την αποχή του εναγόμενου. Πάντως, η τακτική αυτή γεννά ερωτήματα ως προς την τήρηση της αρχής της απόλυτης ισοπλοίας μεταξύ των διαδίκων.

Πέραν του ανωτέρω σημείου, πρέπει να παρατηρηθεί όμως ότι το Δικαστήριο τηρώντας το γράμμα του άρθρου 9 του Παραρτήματος VII, δηλαδή ότι τα δικαιώματα των μερών που δεν εμφανίζονται πρέπει να προστατεύονται, έλαβε υπόψη ως έγκυρες τις «επικοινωνίες» (communications) της Κίνας μετά το πέρας της προθεσμίας υποβολής του δικογράφου του εναγόμενου (Counter-Memorial).

⁷² Ibid, para 45 (έμφαση δική μου).

⁷³ Βλ. Hugh Thirlway, *The Law and Procedure of the International Court of Justice: Fifty Years of Jurisprudence*, Vol. I (2013), 1005.

⁷⁴ Dissenting Opinion of Judge Sir Garfield Barwick, *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, *I.C.J. Reports 1974*, 391, 401.

⁷⁵ Βλ. Fitzmaurice, *οπ.π.*, 107.

⁷⁶ Βλ και σχετικά σχόλια στο Y Tanaka. ‘Reflections on the *Philippines/China Arbitration Award on Jurisdiction and Admissibility*’ (2016) 15 *The Law and Practice of International Courts and Tribunals* 305, 310-311.

⁷⁷ Βλ. Απόφαση περί Αναρμοδιότητας, *οπ.π.* paras. 275–276.

Ειδικότερα, στις 2 Ιουνίου 2014 το Δικαστήριο με Διαταγή του είχε θέσει την 15^η Δεκεμβρίου ως την καταληκτική ημερομηνία κατάθεσης του Δικογράφου της Κίνας. Η δεύτερη επιστολή του Κινέζου Πρέσβη στη Χάγη εστάλη στο Δικαστήριο την 1^η Ιουλίου 2015. Επιπροσθέτως, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου ζήτησε από την Κίνα να αποστείλει όποια σχόλια είχε σχετικά με την διαδικασία της αναρμοδιότητας έως τις 7 Αυγούστου 2015. Ωστόσο, οι σχετικές θέσεις της Κίνας, “Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying’s Remarks” δημοσιεύθηκαν στις 24 Αυγούστου 2015.⁷⁸

Συνεπώς, ορισμένες από τις παρατηρήσεις της Κίνας εξαιρέθηκαν *de facto* από τις προθεσμίες που το ίδιο το Δικαστήριο σύμφωνα με το Άρθρο 20 (2) των Κανόνων Διαδικασίας. Και εδώ, από την άλλη μεριά τώρα, εγείρονται αμφιβολίες ως προς την ορθότητα της στάσης αυτής του Δικαστηρίου.⁷⁹

Πέραν των σχετικών σκέψεων περί έλλειψης ισοπλοίας των διαδικών σε σχέση με τις προθεσμίες, η κοινή πεποίθηση είναι ότι η απουσία της Κίνας της στοίχισε ως προς την βέλτιστη υπεράσπιση των θέσεων της επί της διαδικασίας και επί της ουσίας. Οπως παρατηρεί ένας σχολιαστής, ‘the result of China’s refusal to participate was a lawyer’s dream—litigating a case before a court that will hear only one side of the case—his own [...] the tribunal instead had the duty of deciding the legal issues of the case without the benefit of China’s counterarguments. This created the task on the part of the tribunal itself to “make up” what arguments China could be presumed to make regarding the matter. Then, the tribunal, having formulated these putative Chinese arguments, had the task of evaluating these same arguments against the arguments made by the lawyers for the Philippines, whose legal team was, of course, outstanding. The outcome in such a case is not hard to guess.’⁸⁰

4. Υπόθεση Arctic Sunrise

Αντίστοιχα με την υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας, έτσι και στη διαφορά μεταξύ της Ολλανδίας και της Ρωσίας σχετικά με το πλοίο Arctic Sunrise, το Διαιτητικό Δικαστήριο που συνεστήθη με βάση το Παράρτημα VII της Σύμβασης ΔΘ προέβη σε bifurcation of proceedings και

⁷⁸ Ibid, para 96.

⁷⁹ Βλ. Tanaka, οπ.π. 311.

⁸⁰ T. Schoenbaum, ‘The South China Sea Arbitration Decision and a Plan for Peaceful Resolution of the Disputes’ (2016) 47 Journal of Maritime Law and Commerce, 451, 453.

σε εξέταση πρώτα της αρμοδιότητάς του και μετά της ουσίας του λόγω της μη εμφάνισης της Ρωσίας ενώπιόν του.

Η υπόθεση αφορούσε στις ενέργειες της Ρωσίας και συγκεκριμένα στη σύλληψη του πλοίου της Greenpeace Arctic Sunrise σημαίας Ολλανδίας, τον Σεπτέμβριο 2013, στην ΑΟΖ της Ρωσίας στη Θάλασσα του Μπάρεντς με αφορμή την προσπάθεια παρεμπόδισης λειτουργίας μιας πλατφόρμας πετρελαίου της GAZPROM στην περιοχή.⁸¹ Το Δικαστήριο επί της ουσίας έκρινε ότι υπήρχε παραβίαση της ελευθερίας ναυσιπλοίας του άρθρου 87 της Σύμβασης ΔΘ και η Ρωσία δεν δικαιολογείται για τις ενέργειες της.⁸² Είχε προηγηθεί και σχετική Διαταγή Προσωρινών Μέτρων απελεύθερωσης του πλοίου και του πληρώματος⁸³ και σχετική Απόφαση επί της Αρμοδιότητάς του Δικαστηρίου.⁸⁴

Η Ρωσία από την φάση ακόμη των προσωρινών μέτρων ενημέρωσε το ITLOS ότι δεν είχε την προθεση να συμμετάσχει στη διαδικασία επικαλούμενη έλλειψη αρμοδιότητας του Δικαστηρίου. Και στη στάση αυτή τήρησε σε όλες τις φάσεις εκδίκασης της διαφοράς.⁸⁵ Έτσι το Δικαστήριο αποφάσισε με Διαταγή του περί bifurcation of proceedings να εξεταστεί πρώτα η αρμοδιότητά του και μετά η ουσία. Η Ολλανδία από την άλλη ζήτησε από το Δικαστήριο να καταδικάσει τη Ρωσία για παραβίαση της Σύμβασης ΔΘ λόγω μη εμφάνισης, κάτι το οποίο δεν έπραξε το Δικαστήριο.⁸⁶ Είναι γεγονός ότι κανένα δικαστήριο μέχρι στιγμής δεν έχει αποφανθεί περί υποχρέωσης εμφάνισης και παραβίασης κάποιας υποχρέωσης λόγω μη εμφάνισης.⁸⁷

Ωστόσο, όπως το ίδιο το Δικαστήριο παρατήρησε η μη συμμετοχή της Ρωσίας “made the Tribunal’s task more challenging than usual. In particular, it has deprived the Tribunal of the benefit of Russia’s views on the factual issues before it and on the legal arguments advanced by the Netherlands. The Tribunal has taken measures to ensure that it has the information it considers necessary to reach the findings contained in this Award. These measures include the issuance, on

⁸¹ Βλ σχετικά και Alex G. Oude Elferink, *The Arctic Sunrise Incident: A MultiFaceted Law of the Sea Case with a Human Rights Dimension*, 29 INTERNATIONAL JOURNAL OF MARINE AND COASTAL LAW 244 (2014).

⁸² PCA, *Arctic Sunrise (Kingdom of the Netherlands v. Russian Federation)*, Merits, Award of 14 August 2015.

⁸³ ITLOS, Order of 22 November 2013 (http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no.22/Order/C22_Ord_22_11_2013_orig_Eng.pdf).

⁸⁴ PCA, *Arctic Sunrise (Kingdom of Netherlands v Russian Federation)*, Jurisdiction and Admissibility, 26 November 2014.

⁸⁵ Note No. 11945 from the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation to the Embassy of the Kingdom of the Netherlands in Moscow (Oct. 22, 2013), www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no.22/Note_verbale_Russian_Federatio_n_eng.pdf

⁸⁶ Απόφαση επί της Ουσίας, παρα 4.

⁸⁷ Βλ. Σχετική συζήτηση Golman, οπ.π.

three occasions, of further questions to the Netherlands on issues arising out of its written or oral pleadings. Members of the Tribunal also put questions to the witnesses presented by the Netherlands at the hearing.”⁸⁸

Όπως λοιπόν και στην Υπόθεση της Νότιας Σινικής Θάλασσας, το Δικαστήριο προσπάθησε να δώσει την ευκαιρία στη Ρωσία να συμμετάσχει σε κάθε φάση της διαδικασίας, αλλά και έλαβε καθε πιθανό επιχείρημα και επί της διαδικασίας και επί της ουσίας υπόψη που ενδεχομένως θα μπορούσε να προβάλει η εναγόμενη. Η υπόθεση κερδήθηκε από την Ολλανδία, αλλά είναι πολύ πιθανόν το αποτέλεσμα να ήταν διαφορετικό κυρίως όσον αφορά στην ουσία της υπόθεσης.

Συγκεκριμένα, η Ρωσία θα μπορούσε να είχε δικαιολογήσει πολύ καλύτερα το λόγο που άργησε να ασκήσει το δικαίωμα της συνεχούς καταδίωξης του άρθρου 111 της Συμβάσης ΔΘ, το οποίο όπως απεφάνθηκε το Δικαστήριο, είχε κατ’αρχήν. Όπως αναφέρει ο Alex Oude Elferink,

‘As the award in the Arctic Sunrise case indicates, intention may not always be readily ascertainable on the basis of the available evidence. In the final analysis, the main difficulty in making a determination whether or not the hot pursuit was continuous or not in the Arctic Sunrise case was the non-participation of the Russian Federation in the proceedings. The tribunal largely had to rely on a witness statement of gunnery officer Marchenkov of the Ladoga, which only provides a cursory account of the communications between the vessel and the Russian authorities. It has to be assumed that the Russian Federation would have been in a position to shed further light on this matter, had it participated in the proceeding’.⁸⁹

Επομένως, εδώ η ερημοδικία έπαιξε σημαντικό ρόλο και στην ουσία. Φαίνεται δηλαδή ότι σε αμφότερες τις υπό εξέταση περιπτώσεις, το κράτος που δεν εμφανίζεται βρίσκεται σε πολύ μειονεκτική θέση. Η επιλογή τελικά της συμμετοχής ή μη, αν και πολιτική, έχει νομικό κόστος.

⁸⁸ Απόφαση επί της Ουσίας, παρα 19.

⁸⁹ A. Oude Elferink, ‘The Russian Federation and the Arctic Sunrise Case: Hot Pursuit and Other Issues under the LOSC’ 92 INT’L L. STUD. 381, 397 (2016)

IV. Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία ανέλυσε το ζήτημα της μη εμφάνισης διαδίκου ενώπιον διεθνών δικαστηρίων εστιάζοντας στο σύστημα επίλυσης διακρατικών διαφορών του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και της Διεθνούς Συνθήκης για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η μελέτη σαφώς και θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλα συστήματα επίλυσης διαφορών, όπως στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,⁹⁰ στο Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ή και στο Διεθνές Δικαστήριο Ποινικής Δικαιοσύνης.

Συνοπτικά, το μέρος που δεν εμφανίζεται ενώπιον δικαιοδοτικών οργάνων σε διαδικασία που το αφορά παραμένει διάδικο μέρος στην υπόθεση και η μη εμφάνισή του δεν επηρεάζει την δεσμευτικότητα της απόφασης. Παρ'όλα αυτά πρόκειται για μια πρακτική η οποία δεν φαίνεται να έχει ευνοϊκά αποτελέσματα για τον διάδικο που την εφαρμόζει. Το μέρος που δεν εμφανίζεται δεσμεύεται ούτως ή άλλως από την απόφαση του δικαστηρίου χωρίς να έχουν ακουστεί απαραίτητα οι θέσεις του και οι ισχυρισμού του.⁹¹ Επίσης το ότι επέρχεται δέσμευση των διαδίκων μέσω της απόφασης, δεν σημαίνει ότι το κράτος που δεν συμμετείχε στις διαδικασίες θα συμμορφωθεί με την απόφαση στην περίπτωση που αυτή κρίνει εναντίον του. Έτσι, η ερημοδικία μπορεί να κατακριθεί ως συμπεριφορά κυρίως όταν συνδέεται με συμπεριφορές μη συμμόρφωσης, όπως στην περίπτωση της Κίνας στην *Υπόθεση της Νοτιοσινικής Θάλασσας* ή παλαιότερα της απόφασης στην υπόθεση ορόσημο *Νικαράγουα*.⁹² Στο ζήτημα της συμμόρφωσης το διεθνές σύστημα προβάλλεται αδύναμο και αναποτελεσματικό.⁹³

Σε κάθε περίπτωση είναι κρίσιμο για την δίκαιη και εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας, τα δικαστικά και διαιτητικά όργανα να καταβάλλουν τη μέγιστη δυνατή προσπάθεια ώστε να

⁹⁰ Άρθρο 44B- 44 των Κανόνων του Δικαστηρίου.

⁹¹ Νικαράγουα, παρ. 28.

⁹² O S. Rosenne γράφει χαρακτηριστικά ότι η Υπόθεση Νικαράγουα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα 'abusive or vexatious invocation of Court procedures, on the one hand, and the excessive politicalization of the handling of the case on the other.'

⁹³ Βλ. και Άρθρο 94 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: 1. Each Member of the United Nations undertakes to comply with the decision of the International Court of Justice in any case to which it is a party. 2. If any party to a case fails to perform the obligations incumbent upon it under a judgment rendered by the Court, the other party may have recourse to the Security Council, which may, if it deems necessary, make recommendations or decide upon measures to be taken to give effect to the judgment.

διατηρείται η ισορροπία και η ισότητα μεταξύ των διαδίκων ακόμα και όταν ο ένας από αυτούς αρνείται να συμμετάσχει.

Η Επιτροπή του Διεθνούς Δικαίου (International Law Commission) έχει τονίσει ότι ‘η απουσία ενός διαδίκου εμποδίζει την κανονική διεξαγωγή της διαδικασίας και είναι δυνατόν να επηρεάσει την εύρυθμη απονομή της δικαιοσύνης’.⁹⁴ Ο Arangio-Ruiz θεωρεί την πρακτική μη εμφάνισης ως μια πλήρη απαξίωση της διαδικασίας και του διεθνούς συστήματος επίλυσης διαφορών.⁹⁵ Πράγματι, η καρδιά της διεθνούς δικαιοσύνης χτυπάει στη συναίνεση των κρατών που συναποτελούν τη διεθνή κοινότητα. Οι ρίζες των κανόνων της διεθνούς επίλυσης διαφορών ανευρίσκονται στον μεταπολεμικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και στην επιθυμία των μελών του να ελαττώσουν αν όχι να μηδενίσουν τις πολεμικές συρράξεις στον πλανήτη. Η απαξίωση των διεθνών δικαιοδοτικών συστημάτων συνταράσσει τα θεμέλια του σύγχρονου διεθνούς δικαίου. Βέβαια το πρόβλημα έγκειται κυρίως στη μη συμμόρφωση με τις εκδιδόμενες αποφάσεις και όχι τόσο στη νόμιμη επιλογή μη εμφάνισης ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων. Ίσως άλλωστε όπως έχει ιδιοφυώς δηλώσει ο Sir Hersch Lauterpacht το Δικαστήριο αποδεικνύεται πολύ πιο χρήσιμο ως ένα όχημα για τη διαμόρφωση και εξέλιξη των κανόνων του διεθνούς δικαίου παρά για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης.⁹⁶

⁹⁴ IDI, *Non-Appearance Before the International Court of Justice*, 4th Commission Rapporteur, Gaetano Arangio-Ruiz (Basel 1991).

⁹⁵ Gaetano Arangio-Ruiz, *Non-Appearance before the International Court of Justice, Final Report*, 64(1) Y.B. INST. OF IL 280 (1991).

⁹⁶ H. Lauterpacht *The Development of International Law by the International Court*, Vol 4 (1958).

V. Βιβλιογραφία

Βιβλία

Αντωνόπουλος Κ., *Η Επίλυση των Διαφορών από το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών, Νομολογία και Πρακτική* β' εκδ. (Αντ. Ν. Σακκουλας, Αθήνα, 2007)

Παζαρτζή Φ., *Η Δικαιοδοτική Λειτουργία στο Διεθνές Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2015) και Κ.

Elkind JB., *Non-Appearance before the International Court of Justice: Functional and Comparative Analysis* (Martinus Nijhoff 1984)

Gross L., *The International Court of Justice: Consideration of Requirements for Enhancing Its Role in the International Legal Order*, 65 *AJIL* 253 (1971).

Klein N, *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea* (Cambridge: CUP, 2006),

Mangoldt H. and Zimmermann A., Article 53 in A. Zimmermann, C. Tomuschat, and K. Oellers-Frahm (eds) *The Statute of the International Court of Justice* (OUP Oxford 2006)

Rosenne S., *The Law and Practice of the International Court: 1920-2005* vol. 3, Nijhof Leiden, 4th edn.

Thirlway HWA., *Non-appearance before the International Court of Justice* (CUP 1985)

Thirlway HWA *The Law and Procedure of the International Court of Justice: Fifty Years of Jurisprudence*, Vol. I (2013)

Άρθρα/Έργα σε Συλλογικούς Τόμους

Fitzmaurice G., *The Problem of the Non-Appearing Defendant Government* (1980) 51 BYIL 89-122

Gautier Ph. ‘The Settlement of Disputes’, in D. Attard et al (eds.), *The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea* (Oxford: OUP, 2014), 533

Gautier Ph, ‘Le Tribunal international du droit de la mer, le règlement des différends relatifs à la Convention des Nations Unies de 1982 et la protection de l’environnement’ 16 *L’Observateur des Nations Unies* (2004) 45

Goldman M., *International Courts and Tribunals, Non-Appearance*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law (August 2006)

Guelff RK., ‘Non-appearance before the International Court of Justice’ 61 (3) *International Affairs* 1985

Keith Highet, *Evidence, the Court, and the Nicaragua Case*, 81 *AMJIL* 1987

Klein N, ‘The Vicissitudes of Dispute Settlement under the Law of the Sea Convention’ (2017) 32 *International Journal of Marine and Coastal Law* 332-363.

Lee Sienho, *The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Potential Jurisdictional Obstacles or Objections*, 13 *CHINESE J. OF INT’L L.* 663–739 (2014).

Liao S., ‘Fact Finding in Non-Appearance before International Courts and Tribunals’, *SSRN Electronic Journal* (2018)

Oude Elferink A., ‘The Russian Federation and the Arctic Sunrise Case: Hot Pursuit and Other Issues under the LOSC’ 92 *INT’L L. STUD.* 381, 397 (2016)

Sarmiento Lamus A. ; Arevalo Ramirez W., 'Non-appearance before the International Court of Justice and the Role and Function of Judges ad hoc' 16 (3) *The Law & Practice of International Courts and Tribunals* 2017

Schoenbaum T., 'The South China Sea Arbitration Decision and a Plan for Peaceful Resolution of the Disputes' (2016) 47 *Journal of Maritime Law and Commerce*, 451

Sinclair I., *Some Procedural Aspects of Recent International Litigation* (1981) 30 *ICLQ* 338-357

Tanaka Y. 'Reflections on the *Philippines/China Arbitration Award on Jurisdiction and Admissibility*' (2016) 15 *The Law and Practice of International Courts and Tribunals* 305-325.

Walter Arevalo-Ramirez & Andres Sarmiento Lamus, 'Consequences of non-appearance before the international court of justice: debate and developments in relation to the case Nicaragua vs. Colombia' 14 (2) *Juridicas* 2017

Wentker A., 'Venezuela's non-participation before the ICJ in the Dispute over the Essequibo Region', *EJIL Talk* (June 2018)

Alexandrov S., 'Non-appearance before the International Court of Justice' 33 (1) *The Columbia Journal of Transnational Law* 1995

Υποθέσεις

Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey) (Jurisdiction) (1978) ICJ Rep 3

Case Concerning Diplomatic and Consular Staff in Tehran Case (USA v. Iran) (Judgment) (1980) ICJ Rep 3

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA) (Merits) (1986) ICJ Rep 14

Fisheries Jurisdiction Case (UK v. Iceland) (Jurisdiction) (1973) (ICJ Rep 3)

Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2017, p. 3,

Nuclear Tests Case (Australia v. France) (Judgment) (1974) ICJ Rep 253

Nuclear Tests Case (New Zealand v. France) (Judgment) (1974) ICJ Rep 457

The Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania) (Assessment of the Amount of Compensation Due from the People's Republic of Albania to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) (1949) ICJ Rep 244

United States of America 'Statement on the USA Withdrawal from the Proceedings Initiated by Nicaragua in the International Court of Justice, 18 January 1985' (1985) 24 ILM 246.

PCA, Chagos Marine Protected Area (Mauritius v. United Kingdom), Award of 18 March 2015

PCA, Arctic Sunrise (Kingdom of the Netherlands v. Russian Federation), Merits, Award of 14 August 2015

Southern Bluefin Tuna (New Zealand v Japan, Australia v Japan), Award on Jurisdiction and Admissibility, 4 Aug. 2000, 23 RIAA 1–57.